

Limbaajul politic eminescian

Teodora-Maria SAS*

„Păreerea mea individuală, în care nu oblig pe nimeni de-a crede, e că politica ce se face azi în România și dintr-o parte și dintr-alta e o politică necoaptă, căci pentru adevărata și deplina înțelegere a instituțiilor noastre de azi ne trebuie o generațiune ce-avem de-a o crește de-acu-nainte [...]. Misiunea oamenilor ce vor din adâncul lor binele țării e creșterea morală a generațiunii tinere și a generațiunii ce va veni” (G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*).

Key-words: *Romanian culture and civilization, political independence, political journalism, civic and political education, patriotism, nationalism, social and political criticism, social justice, freedom of expression, Eminescu's political language*

1. Mihai Eminescu, „omul deplin al culturii românești”

„Omul deplin al culturii românești”, Mihai Eminescu a trăit într-o realitate și o spiritualitate românească, consacrand în perimetrul culturii vocația de universalitate a spiritului românesc. Pentru Noica, Eminescu „devine o universitate” (Noica 1992: 16). În primul rând, el este un *uomo universale*:

La scara culturii noastre, funcția lui Eminescu poate fi mai vie decât cea a lui Shakespeare în Anglia, sau a lui Goethe în Germania, căci el nu e un simplu poet, nici un simplu suflet nenorocit, ci o conștiință de cultură completă, de la deschiderea spre matematici, pe care abia le cunoaște, până la aceea către istorie, pentru care avea un organ deosebit (Noica 1992: 33).

În al doilea rând, Eminescu este o *cuminecare de cultură*, „cea mai autentică experiență de cultură pe care a întreprins-o vreodată spiritul românesc” (Noica 1992: 16). Cultura română nu poate fi considerată o cultură singulară, aflată la limita dintre Orient și Occident; ea s-a „făcut” din joncțiunea cu alte culturi:

Cultura română nu se face (și nu se judecă critic) dinăuntru ei, ci dinafara ei. Ea se face cu alte culturi, din alte culturi, iar dacă se face cu întreaga cultură a lumii – cum a fost cazul lui Eminescu – atunci se poate obține miracolul (Noica 1990: 299).

În al treilea rând, Eminescu este *pulsația neamului, a conștiinței colective*. Pentru a deveni *limită ce nu limitează* între Orient și Occident, cultura română

* Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, România.

trebuia să realizeze un salt istoric, iar acest salt nu putea fi realizat decât prin, cu și alături de Mihai Eminescu. El a pledat pentru o țară de cultură în „partea aceasta înăsprită a lumii”. În al patrulea rând, Eminescu este *un om al excesului în minus*: om de cultură completă prin excelență, el trăiește rușinea de a nu cunoaște tot. Noica se întreabă nu cine este „omul deplin al culturii românești”, ci asupra întrebării:

Ce este Eminescu? Sunt vocile lui [...] Ei bine, se întâmplă cu Eminescu așa cum se întâmplă cu vorba cunoscută în legătură cu ce trebuie numit cultură: cultură este ce ți-a mai rămas după ce ai uitat tot. Vă declar, în cunoștință de cauză, că Eminescu este ceea ce ne mai rămâne după ce l-am tipărit tot (Noica 1992: 68–71).

În fața vitregiilor istorice, românii nu au avut nicicând sentimentul libertății, ci doar un surogat al ei, *neatârnarea*:

Ne-atârnare. Degeaba dați libertăți oamenilor dacă atârnă. La noi, nu libertate, ci neatârnare e conceptul (Noica 1990: 240).

Românii n-au conceptul de libertate doar pe cel de neatârnare (fără plural). Dar ce frumos e ultimul față de cel dintâi căci libertatea se sparge repede în „libertăți” [...]. În schimb, neatârnarea spune ceva de care nici libertățile, nici libertatea nu știu spune, mai întâi, să nu atârni de alții [...] să fii acum – liber cu adevărat (Noica 1990: 227).

Mircea Eliade a căutat un *nisus formativus* al culturii românești, dar nu l-a descoperit din păcate, constatările sale sintetizând foarte bine carențele culturii românești:

Care este *nisus formativus* al culturii române? Avem o cultură etnică? Nu, pentru că nu am știut să dezvoltăm pozițiile spirituale, cât de puține, pe care ni le dăruiește religia creștin–ortodoxă. Am avut o cultură care să rezulte din atmosfera spirituală din jurul Bisericii? Nu, pentru că cultura românească nu a fost fecundată decât de un suspect germen franțuzesc importat într-o epocă de criză și prefaceri ale spiritului apusean. Nu am avut nici o cultură unificată prin didactică, prin școli. Umanismul nostru a fost ridicol, când s-a încercat a se introduce în mase [...]. Nu avem decât o îndoielnică civilizație care exaltă periferia, viciază politica și chinuie elita (Eliade 1990: 42).

Într-un articol din „Cuvântul” (Eliade 1933: 1), Eliade face distincția între crearea unei arte naționale cu mijloace exterioare (teme folclorice, teme rurale, vocabular, culoare locală) și crearea unei arte naționale cu mijloace fantastice (prezența iraționalului, rodul unei experiențe de viață asociată milenară). El a dorit un românism care să treacă dincolo de limitele impuse de creația etnică, dar nu a desconsiderat etnicul, creația populară trebuind recuperată ca o condiție *sine qua non*. În *Destinul culturii românești*, Eliade recunoaște valoarea creațiilor folclorice:

capodoperele spiritualității românești aparțin folclorului și, deși, România modernă a avut norocul să aibă un poet de geniu în Mihai Eminescu, totuși capodoperele liricii și baladei românești rămân poeziile populare *Miorița* și *Legenda Meșterului Manole* (Eliade 1990: 144).

În optica lui Eliade, folclorul neexploatat la adevăratele potențialități devalorizează istoria. Folclorul face posibilă solidarizarea cu realitățile vii pe care istoria în sine nu le poate atinge – cosmosul și ritmurile cosmice:

Care ar fi fost astăzi șansele de rezistență ale acestei insule de latinitate pe care o reprezintă poporul român, dacă propria lui istorie nu i-ar fi constituit o spiritualitate profund creștină, având în centrul ei misterul morții salvatoare și al jertfei de sine. S-ar putea ca ceea ce a constituit până acum nenorocul românilor în istorie, să alcătuiască tocmai marea lui șansă de a supraviețui în Istoria de mâine (Eliade 1990: 149).

Cioran recunoaște și el prezența unui geniu în spiritualitatea românească, în persoana lui Mihai Eminescu:

Tot ce s-a creat până acum în România poartă stigmatul fragmentarului. Afară de Eminescu, totul este aproximativ în cultura românească. Niciunul nu ne-am lăudat cu el. Căci nu l-am declarat cu toții, o excepție inexplicabilă printre noi? Ce a căutat pe aici acel pe care și un Budha ar putea fi gelos? Fără Eminescu, am fi știut că nu putem fi decât esențial mediocri, că nu este ieșire din noi înșine și ne-am fi adaptat perfect condiției noastre minore (Cioran 1990: 49).

2. Mihai Eminescu, jurnalistul politic¹

„Poate cel dintâi gânditor politic român care să-și sprijine doctrina pe economie” (Călinescu 1985), „apt să priceapă și să mânuiască abstracții oricât de înalte” (Călinescu 1985: 7). Nu a urmărit construirea unui „sistem filosofic oficial”, ci și-a folosit cunoștințele filosofice „pentru folosul spiritual propriu, sau pentru alcătuirea unei podele pe care să se înalțe o politică și o etică” (Călinescu 1985: 359). Principiile politice după care s-a ghidat Eminescu au fost cele ale Partidului Conservator (1880–1918), și mai ales ale junimiștilor de formație germană (Ornea 1978).

Limbajul politic eminescian este lipsit de eufemisme, deoarece Eminescu s-a simțit dator „a le spune ticăloșilor că ticăloși sunt” (Eminescu 1989: 36), să lovească în nulitățile politice care trebuiau să afle „că nu se pot amesteca nepedepsite în lucruri ce nici nu sunt în stare să le priceapă” (Eminescu 1984: 145). Acuzat de limbaj exagerat și injurios, Eminescu a răspuns că folosea „pentru orice idee expresia cea mai exactă posibilă”, fără umor, căci dacă ar glumi, lucrurile ar putea fi spuse „mai cu încunjur” (Eminescu 1985: 319), ceea ce evident nu era cazul. Fire impulsivă, Eminescu și-a recunoscut tendința spre exagerare: „în acest vălmășag avem cel puțin meritul de a voi să spunem adevărul, câteodată concedem că într-o formă prea crudă” (Eminescu 1989: 847).

În vara anului 1876, Eminescu își începe activitatea de jurnalist politic, activitate prilejuită de schimbările produse de căderea guvernului conservator. Din 1877, la inițiativa lui Titu Maiorescu și a lui Ioan Slavici, Eminescu devine redactor la cotidianul „Timpul”, organul oficial al Partidului Conservator. Deși a devenit jurnalist printr-un concurs de împrejurări, Eminescu nu a practicat această meserie doar pentru a-și câștiga existența; prin articolele sale politice, el a căutat să facă, în primul rând, *educație civică și politică* cititorilor români²:

Părerea mea individuală, în care nu oblig pe nimeni de-a crede, e că politica ce se face azi în România și dintr-o parte și dintr-alta e o politică neocaptă, căci pentru adevărata și deplina înțelegere a instituțiilor noastre de azi ne trebuie o generațiune

¹ http://ro.wikipedia.org/wiki/Mihai_Eminescu#Activitatea_de_jurnalist_politic.

² *Ibidem*.

ce-avem de-a o crește de-acu-nainte [...] misiunea oamenilor ce vor din adâncul lor binele țării e creșterea morală a generațiunii tinere și a generațiunii ce va veni. Nu caut adepti la ideea cea întâi, dar la cea de a doua sufletul meu ține ca la el însuși (Călinescu 1985: 44).

În concepția lui Eminescu, conservarea naționalității și întărirea statului național constituie legea supremă în politica românească:

Toate dispozițiile câte ating viața juridică și economică a nației trebuie să rezulte înainte de toate din suprema lege a conservării naționalității și a țării, cu orice mijloc și pe orice cale, chiar dacă și mijlocul și calea n-ar fi conforme cu civilizația și umanismul care azi formează masca și pretextul sub care apusul se luptă cu toate civilizațiile rămase îndărăt sau eterogene (Eminescu 1989: 301).

Eminescu a dorit să se țină cont de „calitățile și defectele rasei noastre, de predispozițiile ei psihologice”; în niciun caz nu a dorit să constrângă cetățenii de altă etnie (evreii) să devină români, nici să-i excludă pe aceștia din viața publică românească. Acuzat deseori de antisemitism, Eminescu a dorit prevalarea interesului național, în niciun caz supremația acestuia³: „știm asemenea că evreii nici au fost nici sunt persecutați în țările noastre și că îngrădirile ce li s-au impus au fost dictate de un natural instinct de conservare” (Eminescu 1991: 42). În mod sigur, un patriot autentic nu putea trece cu vederea acel „amestec direct în afacerile interioare ale statului nostru, un amestec care până acum nu și-l permisesse nici turcii măcar” (Eminescu 1991: 53–54). Drept urmare, Eminescu apelează la un argument foarte bine întemeiat când vine vorba de naționalism, și anume la argumentul istoric:

Dar ceea ce credem, întemeiați pe vorbele bătrânului Matei Basarab e că țara este, în linia întâia, elementul național și că e scris în cartea veacurilor ca acest element să determine soarta și caracterul acestui stat (Eminescu 1985: 40).

Se poate spune că patriotismul eminescian este autentic, deoarece „Eminescu era alergic la naționalismul fără acoperire”, iar „în chestiunea națională, a urmat linia lui Maiorescu, a naționalității în limitele adevărului”⁴.

Articolele sale, scrise într-o polemică continuă cu ziarele liberale („Românul” condus de C.A. Rosetti), oglindesc atât marile evenimente socio-politice din vremea respectivă (Războiul de Independență față de Imperiul Otoman, proclamarea independenței, satisfacerea condițiilor impuse de Congresul de la Berlin pentru recunoașterea independenței și proclamarea regatului român), cât și toate problemele societății românești (răscumpărarea căilor ferate, noua constituție și legea electorală, bugetul, înființarea Băncii Naționale, dările, inamovibilitatea magistraților, etc.)⁵.

Invocând principiul libertății de exprimare, Eminescu trasează foarte clar diferențele de ordin principial și de doctrină politică dintre conservatorii și liberalii români:

Deosebirea între noi și liberali, întru cât aceștia sunt de bună-credință [...] este că liberalii iau în sens absolut ideile citite și nerumegate din autori străini, pe când pentru noi adevărurile sociale, economice, juridice nu sunt decât adevăruri *istorice*.

³ *Ibidem*.

⁴ <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=18810>.

⁵ http://ro.wikipedia.org/wiki/Mihai_Eminescu#Activitatea_de_jurnalist_politic.

Nu suntem dar contra nici unei libertăți, oricare ar fi aceea, întrucât ea e compatibilă cu existența statului nostru ca stat național-românesc și întrucât s-adaptează în mod natural cu progresele reale făcute de noi până acum. Numai pe terenul acesta găsim că o discuție e cu putință. Cine susține încă ca absolute și neînlăturabile principii a căror aplicare ar fi echivalentă cu sacrificarea unui interes național, acela nu poate fi omul nostru (Eminescu 1991: 135–136).

3. „*Ne e silă...*”. *Scieri politice*

Iată cum descrie Eminescu, în antologia „*Ne e silă...*”. *Scieri politice*, atât propriul popor, cât și preocupările acestuia legate de politica europeană. Consideră de datoria sa morală să-i modeleze tânărului „popor de ciobani” conștiința civică:

Noi, popor tânăr de ciobani, deveniți plugari abia de la 1830 încoace, croirăm cu ușurința ce ne caracterizează planuri de politică europeană și ne amestecăm în certele celor mari, fără a pricepe politica lor, urmărită de veacuri cu stăruință de fier și cu mijloace uriașe, cășunându-le, de nu primejdii serioase, ceea ce nu suntem în stare, totuși însă vexațiuni pe cari ei le treceau cu vederea tocmai din cauza atârnării noastre relative (Eminescu 1991: 34).

Cu luciditatea-i de fin psiholog, Eminescu nu se sfiește a pune degetul pe rana defectelor naționale – nerăbdarea, nestatornicia, iubirea de schimbări –, defecte care ne-au costat în timp afirmarea la adevărata valoare a etnicității noastre în lume:

Unul din defectele cele mari ale noastre e că, departe de a ne ocupa de fondul lucrărilor, credem că e de ajuns să avem numai forma lor [...]. Nerăbdători cum suntem, nu ne-am deprins a cunoaște cumcă lucrurile luate din temei ar fi și mai trainice și mai folositoare și totodată cu mult mai ieftine decât mulțimea de vorbe goale care, neavând înțeles și vitalitate, cer mereu muncă de Sizif de a fi reînnoite. Nestatornicia noastră, iubirea de schimbări [...] a făcut, atât în trecut, cât și în prezent, ca să irosim o mulțime de puteri vii, care se puteau utiliza pe un teren folositor, pe lucruri de nimic sau de-a dreptul stricacioase [...] singuri noi ne zbuciumăm în lupte interne pentru cea mai bună formă posibilă a organizării omenești, neavând un ideal de cultură, ci cel mult idealuri politice cari nu stau în proporții cu puterile noastre și cari, în loc de a da naștere la fapte, vor fi cel mult cauza unor aventuri periculoase (Eminescu 1991: 50).

Critic social și politic, Eminescu nu-i poate trece poporului său cu vederea nici naivitatea-i specifică, nici lipsa-i de tărie de caracter:

Românii sunt, din nenorocire, un popor deprins a se îmbăta cu vorbe goale, a se amăgi cu forme deșarte, a crede că o circulară ministerială, numai prin faptul că a înregistrat patrioticește nevoile publice, le-a și înlăturat, că cu un discurs democratic se poate tămădui de mizeria lui economică. Un așa popor, pentru a putea s-o rupă odată cu relele-i deprinderi, trebuie să aibă multă tărie de caracter (Eminescu 1991: 144).

Măhnit profund de lipsa unei reale libertăți a poporului român, a cărui existență atârnă „ca frunza pe apă”, Eminescu apelează la sentimentul de naționalitate a acestui popor, îndemnându-l să-și păstreze mândria istorică:

Sentimentul de naționalitate a poporului român e prea viu pentru ca guvernul lui să poată face abstracțiune de dânsul. Deci, constrânși a fi înțelepți în procedarea

noastră și independenți fiind acuma, adecă liberi de a muri de arma celui mai tare, să păstrăm cel puțin pân-în ultimul moment mândria și sentimentul dreptății noastre, cari ne sunt absolut trebuitoare pentru momentul când existența noastră, de astă dată atârând ca frunza pe apă, ar fi din nou pusă în cestiune (Eminescu 1991: 41).

Nimic nu l-a întristat mai tare pe Eminescu decât nedreptatea socială generalizată, elementele fanariote și „banda ocultă care guvernează România” fiind principalii responsabili pentru vicierea societății românești în ansamblu:

Realitatea tragică a vieții noastre de stat e nespusa mizerie a populațiilor de jos [...] e ușurința și lipsa de caracter în viața publică, e putrejunea bizantină a puilor de fanarioți care, sub masca interesului general, fură de sting [...]. Comedia consistă însă în minciuna vecinică a constituționalismului [...] pentru a acoperi unica tendință a acelei negre mulțimi de liberali care nu caută, nu visează decât puterea statului, pentru ca prin mijlocul ei să prade [...] iată banda ocultă care guvernează azi România, bandă care, până mai ieri republicană până la comunism, astăzi crează decorații împărțindu-le între ei cu profunzime; ieri voind să răstoarne pe Domn, azi îl titluiesc rege (Eminescu 1991: 46).

Cu fiecare articol politic eminescian, trăim sentimentul repetitivității istoriei, al faptului că poporul român nu și-a corectat defectele de caracter, și mai ales, că nu și-a învățat lecțiile pe care istoria i le-a dat de nenumărate ori:

Din focarul Bucureștilor, putrejunea morală și socială se mănține metodic asupra întregii țări [...]. Pe când nici o îndreptare nu se face nici școlii, nici bisericii, nici ramurilor de producțiune materială, tot pe atunci presa vecinicei minciuni, presa radicală, discută subtilități despre cea mai bună organizare a statului. Militari care au pus pistolul în pieptul lui Cuza Vodă azi au reintrat în rangurile lor militare și sunt decorați [...]. A-și călca jurământul a devenit în România un titlu de înaintare (Eminescu 1991: 46).

Eminescu nu poate decât să condamne efectele guvernului liberal – egoismul meschin, lăcomia de câștig, lipsa de bună-credință în afacerile publice și private –, în mod evident dăunătoare societății civile, pe cale să plesnească din toate încheieturile:

Plebea de sus, slugarnică cătră cei mari, de neomenoasă cruzime și trufie cu clasele de jos, exploatează poziția ei oficială în interesul ei privat. Un meschin egoism, o lăcomie de câștig ca orice mijloace, lipsa de buna-credință în afacerile publice și în cele private, fățarnicia și amăgirea ca busolă a presei, iată cumplitele efecte ale unui guvern liberal de câțiva ani. Încă alți câțiva ani și societatea va începe a plesni din toate încheieturile (Eminescu 1991: 46–47).

Constatăm cu tristețe faptul că justiția a reprezentat mereu o problemă de fond a societății românești, necesitatea unei reforme a justiției impunându-se încă de pe vremea lui Eminescu:

Ne-am plâns de escesele și de abuzurile comise în armată, ne-am plâns de cele comise în administrațiune; ar fi trebuit poate să începem prin a ne plânge de modul în care justiția, și mai cu osebire juzii instructori înțeleg a-și face datoria față cu delapidatorii, cu hoții, cu cei ce comit felurite abuzuri [...]. Faptul e deplorabil; le arată o tristă stare morală, chiar la aceia a căror instrucțiune ne dădea dreptul să-i privim ca pe agenții cei mai activi și mai luminați ai rădicării nivelului moral în țară (Eminescu 1991: 48).

Eminescu atrage atenția compatrioților săi asupra implicațiilor economice ale adoptării unui sistem liberal de către un popor mic de agricultori, înainte ca acest popor să fie pregătit să susțină sistemul respectiv:

Tuturor acelora însă, tineri sau bătrâni fie, cari jură în numele libertății, egalității și fraternității, le repetăm că aceste bunuri sunt totdeauna rezultatul unei înalte dezvoltări economice și că, fără de aceasta, sistemul liberal e un aparat și scump și rău care sfârșește prin a nimici poporul ce l-a primit înainte de vreme (Eminescu 1991: 71–72).

Eminescu face o distincție foarte clară între sistemul liberal american și una dintre copiile infidele ale acestuia, sistemul liberal românesc. Prin abandonarea elementelor tradiționale românești și îmbrățișarea „formelor fără fond”, poporul român nu a reușit să construiască un liberalism autentic:

De la mișcarea din '48 și până astăzi națiunea românească, pe tărâmul politic, n-a făcut alta decât a se lepăda sistematic de orice tradiție, a răsturna orice autoritate, a arunca departe orice s-ar fi putut numi original în viața ei națională, și-n același timp a adopta, cu mai multă ardoare decât cuartalurile de coloni din America de miazănoapte și pe o scară tot atât de înaltă, toate calapoadele internaționale, în viața politică și intelectuală, în limbă, în moravuri, în tot. Libertatea fără margini pentru orice individ [...] prezența de republică pe toate ulițele și-n toate cafenelele, în România ca și-n America; șiretenia, viclesugul și cinismul – virtuți cetățenești; gheșeful – scopul; și politica umanitară – mijlocul. Acestea pe tărâmul politic; pe cel economic, nimic, curat nimic; din nefericire întru aceasta ne deosebim cu totul de America. Rezultatul îl vedem, și poate că așa de târziu încât îl vedem în zadar (Eminescu 1991: 109).

În spiritul libertății de exprimare și al datoriei moral-civice, Eminescu îndeamnă „elementele sănătoase” ale poporului român să ia atitudine, să aibă „reacție”, să se implice în îndreptarea vieții publice, pentru ideea de stat și ideea de naționalitate. Doar implicarea responsabilă a acestor elemente ar putea determina „curățarea” vieții publice de „nulițățile triviale” și „sinecurele patriotice”, și, în special, ar putea pune bazele unui sistem meritocratic, pornind de la respectul legii și-al autorității:

Prin reacție nu înțelegem o întoarcere la un sistem feudal ce nici n-a existat cândva în țara noastră, ci o mișcare de îndreptare a vieții noastre publice, o mișcare al cărui punct de vedere să fie ideea de stat și ideea de naționalitate, sacrificate până astăzi sistematic principiilor abstracte de liberalism american și de umanitarism cosmopolit. O asemenea mișcare ar pune stavile speculei de principii liberale și umanitare, ar descărca bugetul statului de cifrele enorme ale sinecurelor patriotice [...] garantând meritului adevărat vaza ce i se cuvine; ar tinde la restabilirea respectului legii și autorității, și ar da astfel guvernului mijloacele și morale și economice pentru a cârmui bine dezvoltarea normală și cu folos a puterilor acestui popor [...]. Nu e dar vorba de reacțiune prin răsturnare, ci prin înlăturarea elementelor bolnave și străine din viața noastră publică de către elementele sănătoase coalizate (Eminescu 1991: 144–145).

Ne e silă se încheie prin critica adusă de Eminescu la adresa liberalilor și a părintelui fondator al acestora, C.A. Rosetti, deoarece aceștia au favorizat migrația

tuturor elementelor „nesănătoase” din țările vecine, în numele principiilor abstracte de libertate, egalitate și fraternitate împrumutate din liberalismul american:

Nenorocitele astea de țări ale noastre sunt de mult, dar mai cu seamă de la fanarioți încoace, scena unui joc de intrigi internaționale cari se țin, se încălesc, dar din nenorocire se discălesc totdeauna în defavorul lor și mai cu seamă a elementului românesc din ele [...] România a devenit mlaștina de scurgere pentru tot ce e moralicește și economicește nesănătos dincolo de granițe, pentru tot ce fuge de muncă, pentru tot ce se simte urmărit de înrolarea în armată, de poliție și de justiția penală [...] toți criminalii din Austro-Ungaria cari se prind din fugă, pe drumul spre România se prind, căci aci e țara libertății, egalității, fraternității și a părintelui acestora, C.A. Rosetti, a cărui nume slăvit va fi de toate veniturile (Eminescu 1991: 146).

În fond, Eminescu nu a fost împotriva liberalismului și a liberalilor, căci fără aceștia nu ar fi putut exista un echilibru al forțelor în societatea românească. El nu a făcut decât să se opună aceluia care prin furt, înșelăciune și fraudă perturbau viața socială românească. Spiritul public românesc a fost denaturat nu doar de către furtul public, ci și de faptul că promovarea în funcții publice nu avea nimic în comun cu competența personală și caracterul. O preocupare importantă pentru Eminescu a fost școala românească. Ca revizor școlar, el a cunoscut în amănunt sistemul educațional românesc. Convingerea sa că școala are, în primul rând, obligația morală de a forma caractere, educația superioară fiind responsabilă pentru transferul cunoștințelor de specialitate⁶, ar trebui să stea și la baza actualului sistem educațional românesc:

Ceea ce face un om de bună voie, sub impulsul naturii sale morale, nu seamănă nicicând cu ceea ce face silit, numai pentru plată sau numai pentru câștig. Se vede dar câtă importanță are educația care tocmai îl deprinde a face de bună voie, fără speranță de plată sau teamă de pedeapsă, ceea ce e bun, drept, adevărat. Învățătura numai ca atare nu are a face cu creșterea [...]. Ea consistă în influența continuă pe care o au lucrurile învățate asupra caracterului și în disciplinarea inteligenței. Când aceste două lipsesc, oricât de multe și-ar fi apropiat capul în mod mecanic, omul simte în sine un gol moral, care din toate e cel mai insuportabil și care conduce mintea nedisciplinată la cele mai triste abateri [...]⁷.

În sprijinul conceptelor de moralitate și naționalism întemeiat vine profesorul de psihiatrie Martin Robert Coles (Universitatea din Harvard), care a argumentat în mod elocvent faptul că moralitatea este întărită de către învățarea muncii în folosul comunității. Profesorul Coles a demonstrat faptul că învățarea muncii în folosul comunității îi ajută pe studenți să se raporteze la ei înșiși în relație cu ceilalți, la semenii lor și la obligațiile față de aceștia. Munca în folosul comunității unește gândirea de sentiment, creând un context în care studenții pot explora ceea ce simt în relație cu ceea ce gândesc. În *Viața politică a copiilor (The Political Lives of Children)*, profesorul Coles susține ideea că viețile politice ale copiilor fuzionează cu viețile lor morale. Copiii învață politica împreună cu moralitatea de la părinți, din școală, de la colegi. Profesorul Coles a descoperit că acest lucru este valabil nu doar în Statele Unite, ci și oriunde altundeva în lume⁸.

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

⁸ <http://www.scottlondon.com/articles/coles.html>.

„Politica unei națiuni devine psihologia obișnuită a unui copil”, explică Coles. Gândurile și acțiunile politice ale copiilor sunt influențate de către preocupările mediilor lor, dar în cele mai multe cazuri, aceștia se confruntă cu propriile dileme politice și morale. Coles a descoperit că odraslele de patru sau cinci ani au *gândire politică intuitivă* (*intuitive political thinking*). Aceasta este și vârsta la care copiii se confruntă cu chestiuni etice profunde. În mod sigur, copiii nu citesc Platon sau Aristotel, dar în viziunea lui Coles, „imaginațiile lor sunt încărcate de o continuă participare la politica familiei, și înclinația lor naturală de a depăși universul familial nu este diferită de cea a lui Platon, Aristotel, Hobbes, Locke, Freud, etc.”⁹.

Acesta susține că familia este similară unui stat în miniatură, caracterizată de multe preocupări moral-politice similare unei națiuni complete. Cole sugerează că naționalismul rezultă din transferul autorității parentale către stat, fiind un agent important de identificare a copiilor cu comunitățile din care fac parte, și cu ei înșiși ca tineri cetățeni. Copiii folosesc tradițiile, legendele, și experiențele istorice ale țărilor lor pentru a-și făuri identități distincte. Profesorul Coles afirmă:

Nicăieri pe cele cinci continente pe care le-am vizitat prin acest studiu nu a eşuat naționalismul în a deveni un element important al conștiinței în formare a tinerilor cetățeni [...] naționalismul își face loc în aproape fiecare unghi al vieții mentale¹⁰.

4. Concluzii

Eminescu nu poate fi revendicat ca exemplu de naționalism integral, ci de patriotism, deoarece a fost alergic la naționalismul fără acoperire, în chestiunea națională urmând linia lui Titu Maiorescu, a „naționalității în limitele adevărului”. În acest sens, doar adevărul este universal, naționalitatea ținând de particular. Trebuie făcută o distincție foarte clară între naționalism și patriotism. Naționalismul ca naționalism nu și-a atins niciodată obiectivele propriu-zis patriotice. Cele mai bune exemple în acest sens sunt naționaliștii Mussolini și Hitler, care și-au ruinat țările pe care au pretins a le salva. În timp ce naționalismul dorește supremația izolată a sa împotriva tuturor, patriotismul este o construcție națională de sine în vederea realizării binelui comun, a adevărului, a frumosului și a dreptății. Pentru a deveni patriotism integral, naționalismul trebuie să fie în limitele adevărului, altfel își pierde eficacitatea și nu-și mai poate atinge obiectivele. Cum nu există un posesor propriu-zis al binelui, al adevărului și-al frumosului, patriotismul, în genere, nu poate fi decât o formă de emulație, de străduință și depășire de sine¹¹.

În fond, aceasta a fost intenția lui Eminescu, integral patriotică: „un așa popor, pentru a putea s-o rupă odată cu relele-i deprinderi, trebuie să aibă multă tărie de caracter” (Eminescu 1991: 144).

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=18810>.

Bibliografie

- Călinescu 1985: George Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I–IV, București, Editura Minerva.
- Cioran 1990: Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas.
- Eliade 1990: Mircea Eliade, *Profetism românesc, I. Itinerariu spiritual. Scrisori către un provincial. Destinul culturii românești*, București, Editura Roza Vânturilor.
- Eminescu 1984: Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XI, *Publicistică 17 februarie – 31 decembrie 1880*, București, Editura Academiei.
- Eminescu 1985a: Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XII, *Publicistică 1 ianuarie – 31 decembrie 1881*, București, Editura Academiei.
- Eminescu 1985b: Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIII, *Publicistică 1882–1883, 1888–1889*, București, Editura Academiei.
- Eminescu 1989: Mihai Eminescu, *Opere*, vol. X, *Publicistică 1 noiembrie 1877 – 15 februarie 1880*, București, Editura Academiei.
- Eminescu 1991: Mihai Eminescu, „*Ne e silă...*”. *Scrieri politice*, o antologie alcătuită de Cornel Brahaș, București, Editura Societății „Soroc” SRL.
- Noica 1990: Constantin Noica, *Jurnal de idei*, București, Editura Humanitas.
- Noica 1992: Constantin Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, ediție îngrijită de Marin Diaconu și Gabriel Liiceanu, București, Editura Humanitas.
- Ornea 1978: Zigu Ornea, *Junimea și Junimismul*, ediția a II-a, București, Editura Eminescu.
- *
- „Cuvântul”, an IX, nr. 2994, 26 august 1933, p. 1.
- „Cea mai proastă formă de patriotism este naționalismul”, interviu cu Horia-Roman Patapievici, Kamikaze.ro, 7 august 2012.
- http://ro.wikipedia.org/wiki/Mihai_Eminescu#Activitatea_de_jurnalist_politic (30.08.2012).
- <http://www.romaniaculturala.ro/articol.php?cod=18810>.
- <http://www.scottlondon.com/articles/coles.html> (09.09.2012).

Mihai Eminescu's Political Language

“The complete man of the Romanian culture” (C. Noica) shall not be considered the captive of a certain time or space: he is the man of all times by the omnipresence of his spirit. Preoccupied with the socio-economic realities of his time, Eminescu reached aspects such as education, culture, social and political life, organization of the state and economic problems. The political language of Mihai Eminescu lacks euphemisms, due to the fact that Eminescu felt responsible “to tell the reprobate that they are reprobate” (Eminescu 1989: 36), to verbally attack the political nullities that were due to find out “that they could not admix unpunished in the things they were not even able to comprehend” (Eminescu 1984: 145). Eminescu’s patriotism is authentic due to the fact that “Eminescu was allergic to unjustified nationalism”, and to the fact that “in the national issue, he followed the line of Titu Maiorescu, of nationality in the limits of truth”¹².

¹² *Ibidem*.